

Un martur străin al păcatelor noastre

Călătorul frances G. Le Cler din 1860 [1].

De o bucată de vreme, România are o sumă de răĭ patrioțĭ, de dușmanĭ aĭ neamuluĭ, de calomniatorĭ aĭ instituțiilor eĭ fundamentale. Atîția îĭ găsesc, îĭ pîresc și-ĭ înfierează cu osînda lor.

Eĭ însișĭ cred că li se face o nedreptate. Se socot tot așa de mult «dușmanĭ aĭ poporuluĭ» ca și eroul drameĭ luĭ Ibsen, care descopere că orașul luĭ trăiește din apă otrăvită, care chiamă luarea-aminte a tuturor asupra causeĭ — ce se poate înlătura — a multor bolĭ și morțĭ și care, tulburînd în lenea lor învechită, în uitarea lor de datorie pe atîția carĭ nu se cred datorĭ cu nimic, e arătat cu degetul ca un individ primejdios care trebuie distrus.

Cu ce se pot apăra «dușmaniĭ poporuluĭ»? Orĭce mărturie, orĭce dovadă a lor scoasă din propria experiență li se tăgăduește; eĭ nu pot avea nicĭ spirit de observație, nicĭ inteligența sigură, care judecă.

E bine însă pentru eĭ, pentru reputația, ca și pentru causa lor, că înnainte de dînșiĭ și alțiĭ aŭ judecat tot așa. Nu alțiĭ din țara lor, carĭ trăiesc încă: și pe

---

[1] Resumat al uneĭ conferințe ținute în Galațĭ la 9 Novembre 1908.

aceştia îĭ pot tăgădui cu aceleaşĭ cuvinte oameniĭ carĭ se bucură de *ceia ce este.* Nicĭ măcar alţiĭ din ţara lor, cari să nu maĭ fie între ceĭ viĭ: ne-am deprins a nu preţui nicĭ după moarte ceia ce se cuprinde între hotarele ţeriĭ şi între margenile neamuluĭ. Ci scriitorĭ străinĭ, dintre ceĭ cari nu maĭ sînt, daŭ mărturie despre dreptatea criticelor care se aduc stăriĭ de lucrurĭ actuale din România.

I.

Nu-ĭ veţĭ găsi adesea printre călătoriĭ cari aŭ venit pe la noĭ. Uniĭ aŭ avut de scop numaĭ culegerea unor anumite observaţiĭ. Cutare vine pentru grîne şi se interesează numaĭ de ele: de locurile unde se vînd, unde se amestecă de samsarĭ puţin grîŭ bun cu mult grîŭ răŭ pentru a da acea calitate inferioară de «grîŭ dunărean» tot maĭ puţin preţuită pe pieţele lumiĭ; de aicĭ călătorul se va duce poate la ţară pentru a vedea astăzĭ cum se făcea agricultura pe vremea luĭ Alexandru-cel-Bun şi a înţelege astfel cum prin prostia celor de sus şi robia celor de jos se poate căpăta acel grîŭ prost şi ieften prin care maĭ mult decît prin orĭce alta sîntem cunoscuţĭ în Europa. Un arheolog se va coborî la Severin ca să vadă castrul roman şi podul luĭ Traian, ca să vadă adecă, pe de o parte, cum, moştenitorĭ aĭ Romanilor, în loc să scoatem la lumină deplin opera lor uriaşă de cultură, o scormonim numaĭ în vederea cîştigurilor materiale ale scormonitoruluĭ şi apoĭ urmăm exemplul barbarilor, lăsînd ca gunoiul oraşelor noastre să îngroape din noŭ marile ruine, precum le îngropase odată pulberea răscolită de barbarĭ. La Adam-Clisi — nume fatidic cuprinzînd şi amintirea primitivuluĭ începător al omeniriĭ! — se va duce să vadă cum se transportă şi se înneacă un monument glorios, ca şi cum ni-ar fi fost frică să nu-l

pierdem odată cu Dobrogea, — rămîind doar să cărăm maĭ tîrziŭ la Bucureştĭ şi Marea Neagră cu sacaua. Astfel de călătorĭ sînt ca visitatoriĭ cari caută într'o casă particulară numaĭ afacerile şi interesele lor.

O a doua categorie de călătorĭ sînt diletanţiĭ de călătoriĭ, de speţa cutăruĭ mare scriitor pe care conaţionaliĭ săĭ îl învinuiesc că ar colindà lumea după «amorurĭ de negroaice». Oamenĭ fără ocupaţie, cari vreaŭ să dea ilusia că aŭ găsit una, saŭ scriitorĭ a căror subtilă inteligenţă şi vastă inimă nu pot fi mulţămite cu ceia ce se află supt un singur cer. Aceia daŭ doar descrierĭ pitoreştĭ, care nu cresc informaţia şi nu rectifică judecata. Samănă cu doamnele fără lucru care poartă din casă în casă aceiaşĭ plictiseală, aceleaşĭ poveştĭ şi aceleaşĭ intrigĭ.

O a treia categorie sînt călătoriĭ desinteresaţĭ cari se bucură să fie poftiţĭ. Sosind, eĭ cad într'o societate de «prietenĭ», cari li arată şi li explică tot, scutindu-ĭ de orĭce legătură cu alte cercurĭ, periculoase. Aşa ar fi, de pildă, d. profesor Gubernatis din Florenţa, care, în Serbia ca şi în Bulgaria, aicĭ ca şi în România, la noĭ ca şi la Ungurĭ, a găsit aceiaşĭ suveranĭ înţelepţĭ, aceleaşĭ graţioase suverane, aceleaşĭ superioare inteligenţe ministeriale, acelaşĭ popor simpatic, aceiaşĭ ţară bogată, aceleaşĭ legitime aspiraţiĭ naţionale şi a meritat astfel toate înlesnirile, toate complimentele, toate aplausele şi toate decoraţiile (o, Bene Merenti clasa I-iŭ, decoraţia «virtuosilor» străinĭ!). Saŭ chiar d. Bellessort, care a întîmpinat în România o prietenie aşa de exclusivă, încît i-a îngăduit doară să maĭ afle părerile statornic filo-semite ale unuĭ mare bărbat politic romîn şi sĭ iea interviewurĭ Evreilor din toate stratele so-

ciale pentru a se convinge maĭ deplin de legitimitatea presenţeĭ şi a pretenţiilor lor.

Aceştĭ călătorĭ samănă cu visitatoriĭ de vacanţă aĭ celor ce aŭ case la ţară, unde aierul e aşa de curat şi avantagiile celelalte aşa de marĭ!

Să salutăm însă cu recunoştinţă un alt fel de călătorĭ: aceia cari, văzînd o altă ţară, înţeleg că ea are dreptul şi chemarea de a fi altfel, cari, întîlnindu-se cu oamenĭ de alt neam, înţeleg legitimitatea fiinţeĭ neamurilor deosebite, cu limba lor, obiceiurile lor, tradiţiile lor, istoria lor, speranţele şi idealurile lor, care neamurĭ prin această osebire firească a lor îmbogăţesc averea morală a omeniriĭ, care se alcătuieşte din ele. *Acest* călător vine bucuros să recunoască şi să studieze un neam noŭ pentru el; prin cercetarea luĭ îşĭ îmbogăţeşte sufletul, îşĭ lărgeşte cercul de vedere, îşĭ adînceşte temeliile judecăţiĭ. Şi, tot odată, iubind neamul pe care-l descopere în fiinţa luĭ morală, el caută a-ĭ spune adevărul în faţă, bărbăteşte, a-ĭ semnala greşelile, a-l îndrepta pe căile ce singure pot duce la sănătatea morală deplină, la solidaritatea socială, la conştiinţa comună, care pot asigura numaĭ ele o dezvoltare normală şi trainică.

II.

Dintre aceştia face parte G. Le Cler, care publică în Paris la 1866 o carte despre ceia ce se numia pe atuncĭ în Apus «Moldo-Valahia», despre Principatele-Unite, evoluînd către o Romînie, ale luĭ Vodă Cuza:

La Moldo-Valachie, ce qu'elle a été, qu'elle est, ce qu'elle pourrait être, par G. Le Cler, Paris, 1866.

Le Cler spune lucrurĭ pe care le-a aflat până pe la 1864, căcĭ el n'a ştiut decît maĭ tîrziŭ încercarea de

reformă rurală a luĭ Kogălniceanu, de care vorbeşte într'un adaus la călătoria luĭ, urmată de un studiu asupra țeriĭ noastre, a claselor sociale şi moravurilor poporuluĭ. Felul cum scrie despre prefacerea pe base apusene a intendențeĭ oştiriĭ, create de Cuza-Vodă, arată pe un specialist; deci scriitorul e în legătură cu acea misiune francesă care, chemată de Domnul Uniriĭ, a ştiut să ne învețe fără a ne umili,—instructoriĭ, atît de superiorĭ, aĭ ofițerilor noştri dîndu-şĭ toate silințile pentru a nu părea altceva decît buniĭ camarazĭ aĭ acestora.

Să vedem întăiŭ cum se înfățişează luĭ Le Cler oraşele noastre. Traduc, prescurtînd pe alocurea.

Giurgiu: «*Grămezĭ de noroiŭ, cîteva strade pavate cu bolovanĭ enormĭ, fără legătură, scuturătorĭ; case joase, fără etaj; gardurĭ de lemn putred, curțĭ mîrşave, maidane în jurul caselor, mulțime de cînĭ rătăcitorĭ, de purceĭ, de gîşte gîgîitoare, de rable slăbănoage, luptîndu-se cu noroiul şi zbătîndu-se claie peste grămadă.*

Bucureştiĭ: «*Sat nemărgenit, clădit la întîmplare, fără aliniere, fără apă, fără vre unul din simplele elemente de gospodărie care se văd în oraşele noastre cele micĭ. Noroaie puturoase şi adîncĭ staŭ pe strade şi la răspintiĭ... Nu-țĭ poțĭ închipui ce este această strînsură de murdăriĭ care s'aŭ grămădit din vremĭ ce nu se maĭ pomenesc.*

Cu lopata se pune noroiul în cărucioare, şi el se scurge necontenit din ele,— noŭ butoiŭ al Danaidelor. «De sigur că aicĭ s'a găsit meşteşugul de a muta noroiul, nu de a-l ridica.»

«Trăsura e obiect de primă necesitate.» Piețele-s pline de dînsele. Ceĭ ce merg pe jos poartă cizme, «şi femeile». Trăsurile calcă şi stropesc, fără să se supere cineva.

Cîniĭ şi cioarele curăță doar. Vitele se taie în stradă.

Case răzleţe, afară poate de două străzi. «Teremul pierdut se ridică la $^3/_{10}$ din suprafaţa totală.» N'aŭ casa lor doar Ţiganiĭ din «pivniţele părăsite».

Case marĭ de cărămidă, împodobite cu «carton-plâtre».

«Bordeie mărunte, în care zac atîtea familiĭ sărace, avînd abia un adăpost, culcate la pămînt, bîntuite de frigurĭ.

«Strade întortochiate cu prăpăstiĭ la tot pasul; grămezĭ de dărîmăturĭ; gardurĭ care cad, grămezĭ infecte de tot felul de rămăşiţurĭ.

Atîta prisos şi atîta lipsă desăvîrşită! Atîta lux şi atîta miserie, Zăŭ că sufletul se umple de jale şi ilusia se risipeşte!»

Lux înnuntru: «Covoare de Aubusson şi de Smirna, mobile de Viena, lucrurĭ de Paris, porţelane de China, Ungaria, Sèvrès; pe etajere fleacurĭ costisitoare.» Multă argintărie de masă; «nimic din capodoperele argintărieĭ celeĭ vechĭ».

Brăila: *«Oraş plăcut, bine desemnat, destul de bine pavat, construcţiĭ moderne, care amintesc porturile din Apus... Bursă, sală de teatru, nesfîrşite magaziĭ de grîŭ la port, frumoase primblărĭ, grădină publică şi toate aşezămintele de utilitate şi de lux cu care trebuie să fie prevăzut un însemnat oraş de negoţ» Ar fi o Capitală potrivită, din causa legăturilor de comunicaţie.*

Galaţĭ: *«Oraş mare, răŭ zidit, afară de două strade, însă bine pavat cu piatră tăiată, — inovaţie de curînd.»*

Iaşiĭ: *Apele spală stradele pavate cu piatră cubică. «Bine înţeles nu vorbim de mahalale.»*

Deosebeşte plimbarea de la Copoŭ, cu doamne elegante şi ofiţeri, grădina Pester, grădina publică şi «monumentul».

Bacăŭ: *«Nu e răŭ zidit; frumoase case şi grădinĭ bine ţinute; primblare publică; biserica catedrală şi clădirile de mănăstire în legătură cu ea produc un efect bun.»*

Focșanĭ: *«Tîrg ca atîtea altele, dar și maĭ arid, pe jumătate ars de curînd... Oraș neospitalier.»*.

Rîmnicul-Sărat: *«Sat murdar și detestabil.» Hanul, o cîrciumă cu bețivĭ, femeĭ, lăutarĭ pribegĭ, cînĭ răĭ, mese murdare, paturĭ infecte, insecte și guzganĭ.*

Tecuciŭ: *«Grămadă de bărătcĭ de lemn, căzînd de vechime, înnainte de a fi mîntuite.»*

Vasluiŭ: *Frumoasă perspectivă. Innuntru, încetează ilusia. «Construcțiĭ de scîndurĭ și lut; dobitoace și păsărĭ pe stradă»; porcĭ slobozĭ, intrînd și în odăile hanuluĭ jidovesc.*

De atuncĭ Giurgiul s'a făcut un oraș frumos, Bucureștiul s'a schimbat foarte mult, tîrgurile și satele aŭ luat înfățișare de adevărate orașe.

Schimbările privesc însă părțile centrale. Acolo locuiește una din cele două categoriĭ, așa de deosebite, ale poporațieĭ noastre. Ea dă strălucire străzilor marĭ, dar nu aliniere, căcĭ alegătorul influent își întinde și acum trufașa burtă stăpînitoare asupra drumuluĭ comun, și numaĭ o reformă a întreguluĭ sistem electoral ar putea să deie liniĭ drepte de egalitate înnaintea legiĭ. Dar mahalalele, unde locuiesc cetățenĭ romînĭ de clasa a II-a, — de aceia pe carĭ aicĭ în Galațĭ îĭ împușcaŭ dăunăzĭ ca pe cînĭ, de și veniseră cu o simplă tînguire în chip pașnic, inconștiențiĭ carĭ aveaŭ atuncĭ puterea —, mahalalele sînt încă obiectul celeĭ maĭ părinteștĭ neîngrijirĭ din partea celor maĭ multe administrațiĭ comunale din Romănia.

III.

S'a criticat de-ajuns «sentimentalitatea» celor carĭ declară, din experiență, că țeranimea noastră — și azĭ după simulacrele de reforme care nu se aplică —, lipsită de pămînt, de cultură, de justiție, de administrație,

de drepturĭ politice, — e marea noastră rușine și marea noastră primejdie. S'a tăgăduit degenerarea evidentă a raseĭ, pe care o văd cu ochiĭ ticăloșindu-se în nouă generațiĭ de bîlbîițĭ, de epilepticĭ, de slăbănogĭ și monștri acolo sus, pe odată fericitele planurĭ de moșnenĭ ale Teleajinuluĭ, unde sînt două stăpîne care-șĭ strîng mînile: Miseria și Beția.

Iată judecata — pe care vețĭ găsi-o destul de lămurită, a străinuluĭ.

Vîrciorova: «*Aceste păcătoase bordeie al căror aspect inform amintește colibele primitive, această tăcere, acest pustiŭ această poporație cu fața pămîntie, cu părul neîngrijit, cu hainele mîrșave...*

Giurgiu-Bucureștĭ: «*Adunăturĭ de colibe joase, fără statornicie, aproape tot așa de mișcătoare ca și cortul Arabilor; orĭ sălașurĭ săpate în pămînt, acoperit doar cu crengĭ și cu pămînt bătut.*»

Buzăŭ-Brăila: «*Rarĭ și păcătoase cătune, în care țeraniĭ se adăpostesc maĭ adesea supt bordeie, locuințĭ supt pămînt, care amintesc sălașul Troglodiților... Ce grozavă sărăcie este în aceste bordeie răzlețe! Frigurile bîntuie pe locuitorĭ; bolnaviĭ mor fără ajutor, întinșĭ pe vre-o rogojină goală sau pe pămînt chiar, cu o resemnare ce înduioșează.*»

Valea Bîrladuluĭ: «*Țeranul e slab, palid, stors, zdrențuit, bătrîn înainte de vreme; privirea-ĭ tristă și veștedă se pleacă spre pămînt; locuința luĭ nu merită nicĭ numele de colibă, nicĭ acela de bordeiŭ: ce nume să dăm acestor peșterĭ infecte? Grîul lucrat de el i se întoarce ca alcool care arde și ucide» — rachiul.*

Țeranul muntean e departe de a fi fericit, dar e de o sută de orĭ maĭ puțin de plîns decît bieţiĭ oamenĭ săracĭ din valea Bîrladuluĭ. Să nu spunețĭ că e o declarație zădarnică, și mulțămiți-mĭ că nu apăs asupra acestor realitățĭ dureroase. Mi s'a întîmplat să vorbesc cu persoane de distincție; le întrebam de

ce nu se gîndeşte nimenĭ să ajute atîtea miserii şi prin ce capitulaţie de conştiinţă se ascundeaŭ ele aşa de dibaciŭ în saloanele din Iaşĭ, din Bucureştĭ şi din Paris. Ce credinţă să maĭ daĭ aceleĭ afirmărĭ atît de adese orĭ repetate că ţeraniĭ romînĭ sînt oameniĭ cei maĭ fericiţĭ de pe pămînt?

Ce vreĭ, era răspunsul; nu e bine să spuĭ orice adevăr; d-tale însă, care aĭ văzut lucrurile de aproape, nu ţi se poate ascunde nimic.

Inregistrăm această mărturisire; un zîmbet liniştit o întovărăşia. Atîta lămurire am putut să capăt.»

«Fondul naţieĭ îl fac ţeraniĭ; deşi aŭ rămas evlavioşĭ, închinaţĭ plugărieĭ, deşi aŭ păstrat tradiţiile şi limba părinţilor, deşi răbdătoareĭ lor supunerĭ, credinţeĭ lor în trăinicia neamuluĭ românesc, nădejdiĭ lor într'un viitor maĭ bun, se datoreşte păstrarea autonomieĭ naţionale, trebuie să spunem cu părere de răŭ că ţeranul poartă stigmatele uneĭ îndelungate suferinţĭ, a privaţiilor şi sarcineĭ uneĭ şerbiĭ aspre; s'a făcut întunecat, tăcut, egoist, îndobitocit. Mănîncă mămăligă goală şi ceva pastramă la zile marĭ. Dar ceĭlalţĭ îl aţiţă să toarne în el rachiŭ, ticălosul alcool care se face din grînele ţeriĭ. Dacă el află în beţie uitarea pentru o clipă a suferinţelor luĭ, tot în el găseşte şi pierderea energieĭ luĭ morale şi a puterilor luĭ. Ţeranul moldovean maĭ ales se îmbată peste măsură. Cîte n'ar fi de spus despre această degradare înceată, calculată poate, ca şi odată demoralisarea claselor de sus în veacul al XVIII-lea?

S'a tot spus Europeĭ că ţeranul romîn e liber; în drept, poate; de fapt, tăgăduiesc. Probe le veţĭ avea cînd vom vorbi adesea de această clasă dezmoştenită care cere interesul nostru prin însuşirile-ĭ fireştĭ şi, pe lîngă ele, prin nobleţa peceţiĭ romane ce se deosebeşte încă în trăsăturile-ĭ veştejite[1]*.»*

---

[1] «Aiurea: Ţeranul e bun soţ; bun tată: e cumpătat, răbdător, muncitor, orĭce s'ar zice; se mulţămeşte cu puţin, nu e om maĭ modest în haine, maĭ frugal în hrană. N'are însă energie, iniţiativă: e ignorant, superstiţios şi nu vrea să iasă din aceste păcate. N'are nicĭo vedere, nicĭo ideie de îmbunătăţire fisică orĭ morală.»

Pe atuncĭ tocmaĭ se ridica burghesia politică, o ridica Ion Brătianu, căruia factorul politic creat de dînsul i-a ridicat în Bucureştĭ o statuie uriaşă, cu Regele Romănieĭ în baso-relief. O alcătuiră străinĭ — şi, dacă aceştĭ străinĭ eraŭ creştinĭ, dacă aŭ ajuns a iubi ţara, a împărtăşi sentimentele şi aspiraţiile neamuluĭ, a dezbrăca tot ce e străin pentru a se preface întru toate după cererea imperioasă a pămîntuluĭ care-ĭ hrăneşte şi a oamenilor ce-ĭ încunjură, n'avem nimic de zis şi, li recunoaştem locul în cetatea romînă. Apoĭ fiĭ aĭ satelor, cari, în filiera pregătiriĭ şcolare, îşĭ pierduseră însuşirile de-acasă, ajungînd a rîvni înnălţimile aristocratice, la care nu ajunseră totdeauna şi unde, ajungînd uniĭ, s'aŭ găsit aşa de străinĭ.

Această clasă nu putea să aibă un lucru, care face tăria burghesieĭ apusene: o conştiinţă de luptă pentru supremaţia politică, de cultură căpătată răbdător în cursul veacurilor, de gospodărie naţională realisată prin ea, o solidaritate şi o energie morală.

Ce putea fi maĭ logic decĭ decît ca ea să *servească* clasa pe care era chemată a o distruge, pănă ce, la urmă, simţindu-se tare, a creat un al treilea partid, al căruĭ rost material corespunde perfect fisionomieĭ eĭ morale.

Această fisionomie morală iată cum o schiţează, competent de sigur, şi maĭ ales profetic, scriitorul nostru:

«Egoism strimt, ambiţie fără friŭ, dorinţă de a cîştiga cu orice preţ, deprinderi de venalitate, lipsă de convingerĭ; totul încununat cu moravurĭ tot aşa de stricate ca şi ale aristocraţieĭ.»

În legătură cu burghesia naţională începătoare, burghesia străină, complet dezvoltată, a Evreilor din

Moldova. Eŭ nu-ĭ iubesc, nu ca rasă, ci ca rost actual în ţara mea, ca pretenţiĭ pentru viitor faţă de dînsa.

Las să vorbească însă marturul mieŭ:

«Evreiĭ aŭ stabilit cartierul general al lor în Moldova: Iaşul e centrul. Aŭ năvălit toate profesiile, toate meşteşugurile de cîştig; eĭ sînt măcelarĭ, pitarĭ, băcanĭ, cîrciumarĭ, croitorĭ, cizmarĭ. Eĭ aŭ tot, pănă şi birjile... Camăta e grozavă... Banca e necinstită prin procedările lor ignobile, Prin camătă aŭ ajuns Evreiĭ să stăpînească oraşele din Moldova, şi maĭ ales Iaşul, aproape întreg. Nimic nu se cumpără, nu se vinde, nu e în comision decît prin mînile lor.. Pădurile sînt ipotecate, veniturile sechestrate.» Stînjenul de lemne ajunge 200 de leĭ. Se daŭ poliţe pentru de treĭ orĭ, de patru orĭ valoarea împrumutuluĭ; ele trec prin 50 de mînĭ. «Ultimul deţinător e orĭ nu e plătit, dar 50, 100 de Evreĭ, aŭ trăit, aŭ folosit din agio.»

«Cum se vede, Evreiĭ din ţară sînt tarĭ, foarte tarĭ. Moldova se zbate în ghiarele lor ca prada supt unghia vulturuluĭ; va fi sfîşiată, fără o scuturare energică.

«Cine ar gîci această putere, văzînd pe Evreiĭ din Moldova mergînd cu un aier grav, cu privirea pironită în pămînt, sfioasă, modeştĭ în apucăturile ca şi în hainele lor? Eĭ bine, aceştĭ oamenĭ aŭ absorbit toate capitalurile ţeriĭ; mişcă banĭ şi pietre scumpe cu lopata; eĭ sînt stăpîniĭ hraneĭ şi, dacă nu aĭ grijă să cumperĭ Vinerea, poţĭ să morĭ de foame Sîmbăta şi Dumineca. E adevărul adevărat. Sîmbăta, toate prăvăliile sînt închise, oraşul e trist şi tăcut, pe străzĭ vezĭ mergînd încet, treĭ cîte treĭ, fiinţe bărboase, cu capul ras, afară de doĭ zulufi lungĭ ce atîrnă la urechĭ; poartă un anteriŭ lung de mătasă orĭ de lînă neagră, un brîŭ roşu şi o tichie de catifea blănită cu piele de vulpe. Mîna lor ţine statornic un ciubuc cu ţeavă de chihlimbar, prin care trag din cînd în cînd fumul tutunuluĭ; vorbele li iese încă maĭ încet din gură; niciŏ vorbă nu e pierdută, fiecare-şi are ţinta; e o ameninţare de ruină pentru vre-o victimă de mîne.

Salutaţĭ. Ăştia sînt regiĭ Moldoveĭ carĭ trec!»

E frumos și limpede. Și aicĭ Le Cler vede maĭ departe. Pe atuncĭ, în adevăr, nobila familie bucovineană von Fischer nu stăpîniă încă, așa-zicînd oficial, prin șeful eĭ, vice-regele Marcu, Nordul Moldoveĭ.

V.

Călătorul frances află cuvinte marĭ de laudă, nu pentru preoțĭ ca acel de la Sf. Ioan din Bucureștĭ care închiria o casă a bisericiĭ, femeilor pierdute și dădea intrare clienților prin cimitir, nicĭ pentru Mitropolitul Nifon, care iscălia într'un loc fără nicĭo legătură firească cu Mitropolia o poliță de 6.000 de leĭ, pe care bărbatul respectiv mergea a doua zi să o încaseze, ci pentru învățatul episcop de Buzăŭ Dionisie Romanò, care — împreună doar cu iubitorul de cărțĭ și milostivul de oamenĭ Iosif, sfînt-răposatul Mitropolit al Moldoveĭ, — a represintat marile tradițiĭ ale cleruluĭ nostru.

Această rasă de Vlădicĭ s'a stîns și, dacă întrebațĭ de ce, am un singur răspuns, scurt și cuprinzător: pentru că Statul s'a amestecat în Biserică, introducînd și în ea — ca în armată, ca în magistratura «calomniată»—, ticăloasele interese ale clienteleĭ partidelor noastre politice.

Dionisie, episcop de Buzăŭ e un foarte frumos om, de 40 de anĭ abia, cu o figură simpatică, o privire în același timp plină de blîndeță și autoritate; convorbire plină de farmec; știe latinește elinește și cincĭ limbĭ moderne; are opiniĭ pretinse înnaintate.»

Grădina luĭ e deschisă orĭ și cuĭ. Săraciĭ culeg, serbătoarea, fructele căzute.

Iată și pentru armată, mica armată a luĭ Vodă Cuza, armată care nu purta, ca acea de azĭ — rușine unică în Europa și, aicĭ în țară, obiect de batjocură pentru

străinĭ, de durere pentru noĭ — uniforme în zdrențe și cizme cărora li cad tălpile și carîmbiĭ prin gărĭ.

«Cu 50.000 de oamenĭ de această putere, Principatele Unite ar fi de oarecare greutate în cumpăna răsăriteană... Zdraveniĭ ofițerĭ sînt fiĭ de țeranĭ, ajunșĭ unde sînt, prin atîtea serviciĭ bune...

«E regretabil că uniforma dorobanților, care e vădit vechiul port de războiŭ al Romînilor, în veacurile al XV-lea și al XVI-lea, n'a fost păstrată în oștire...

«Bine comandațĭ, aceștĭ oamenĭ ar putea ținea piept celor maĭ bunĭ ostașĭ aĭ Europeĭ.»

VI.

A, iată moravurile.

Luxul întîiŭ, imitat și grosolan, fără legătură cu arta și nicĭ cu munca națională, fiindcă se aduce gata din Apus, care știe că aicĭ i se cumpără scump cele maĭ netrebnice și urîte fleacurĭ. Lux în haine, lux în mobile, lux în trăsurĭ, lux în servitorĭ — urmare a țigănimiĭ care acum o sută de anĭ alerga cu limba scoasă după faitonul «boiaruluĭ». Iar, ca izvor al banuluĭ, «Vlașca și Teleormanul» funcționarilor și jocul de cărțĭ permanent.

«Luxul toaletelor la Bucureștĭ e pentru femeĭ ceia ce e jocul de cărțĭ pentru bărbațĭ, o patimă nebună; deși se copiază modele parisiene cu slugărnicie, este maĭ multă bogăție și etalaj decît gust în alegerea stofelor, a bijutăriilor și coafurelor...

In Moldova, înnalta societate samănă cu aceia din Bucureștĭ; aceleașĭ moravurĭ, dar oameniĭ se ruinează la Iașĭ încă maĭ mult în mobile și în toalete scumpe, în trăsurĭ de lux și în cadourĭ. Jocul de cărțĭ a ajuns o nebunie furioasă...

Femeĭ ușoare nu-s; «De ce? Se găsește așa de ușor aicĭ rostul inimiĭ», zice una din celelalte. «Daŭ cuvîntul fără să schimb o silabă.»

Slugĭ: 30.000 în Bucureştĭ. «Serviciu princiar..., causă de ruină permanentă, iremediabilă», adusă şi de «trufaşa indiferenţă, adîncul despreţ ce se întîlneşte în clasele înnalte pentru amănuntele interioare ale caseĭ.» Oameniĭ de casă pradă şi se îmbogăţesc. «Nu există ţară care să se laude cu civilisaţia eĭ şi în care resursele uneĭ convorbirĭ spirituale să fie aşa de nule.» Cărţile la modă sînt romanele noastre cele maĭ puţin serioase ale zileĭ şi cele maĭ uşuratece ca morală din epoca maĭ veche. Aceïa dintre Romînĭ carĭ aŭ locuit în Franţa, aŭ adus de acolo, maĭ ales, limba alergărilor de caĭ orĭ a culiselor (du turf ou du Palais-Royal). *Totuşĭ sînt bibliotecĭ împodobite cu operele autorilor noştri celor bunĭ: e un obiect de paradă.*

In casele în care tronează reginele zileĭ, eştĭ redus la o ciripeală, la o vorbărie necontenită, în care indiscreţia atinge cele din urmă margenĭ ale eĭ şi în care toate formele clevetiriĭ se istovesc în de obşte; o vorbă cu două înţelesurĭ, un fleac aŭ maĭ mult succes decît o cugetare serioasă.»

Luxul e un prisos, faţă de nevoie şi trebuinţă; cruzimea, un prisos faţă de mustrare şi pedeapsă: cruzĭ aŭ fost Romaniĭ decadenţĭ, ale căror femeĭ înţepaŭ cu ace de păr braţele roabelor nemişcate; cruzĭ boieriĭ vechĭ, ale căror cocoane găsiaŭ între două mătăniĭ vreme pentru a pălmui o biată Ţigancă, şi ea făptură a Dumnezeuluĭ tuturor oamenilor.

Se bat slugile. Bătăile maĭ grave se daŭ la Poliţie, cu un bilet către Agă. Un stăpîn îşĭ bate feciorul pe un vapor austriac pentru că îndrăznise a se aşeza şi el la o masă cu ceïlalţĭ călătorĭ. Un vizitiŭ muscal e ucis de stăpînul săŭ, mare funcţionar.

Şi Bucureştiĭ, «oraşul de bucurie» — crede străinul — e calificat astfel pentru setea-ĭ nebună de plăcerĭ şi voluptăţĭ grosolane, — acel Bucureştĭ care, cînd se ucidea la ţară, prin satele unde logofeţiĭ şi vătăşeiĭ

pîriaŭ oamenĭ nevinovaţĭ, al căror sînge nu vrea să-l sugă pămîntul, ci fumegă spre cerul de dreptate, îşĭ urmà, pe Calea Victorieĭ şi la Şosea, brutalele-ĭ procesiunĭ de lux şi desfrîŭ asiatic.

«La Şosea vin să paradeze tinerii cari-şĭ caută o protectoare matură saŭ aceia cari, după ce aŭ ajuns să aibă un sprijin folositor, rìvnesc la creşterea lefiĭ.

«... Nimic nu se poate compara, în priveliştile cele maĭ exagerate ale tainelor Parisuluĭ saŭ ale Londreĭ: scenele de la Şosea orĭ de la Cişmegiŭ sînt palide pe lîngă alte escese. Oraşul Bucurieĭ *e o uriaşă desfrînată care biruie Babilonurile vechĭ şi nouă.»*

... Scăldări naive în Dîmboviţa.

La Germanĭ, «adunări cuviincioase, în care nu se petrece nimic împotriva bunelor moravurĭ».

In Bucureşti, în clasa superioară, «se face dragoste orĭ se vorbeşte de dînsa. Lungile nopţi de iarnă nu sînt decît un şir de balurĭ şi serbărĭ ; se prînzeşte de cu vreme ca să fie maĭ curînd slobodă seara. După operă, bal şı supeurĭ până 'n ziuă. S'ar duce încă maĭ departe serbarea, dacă toaletele boţite n'ar aminti dănţuitoarelor nevoia unuĭ somn odihnitor. O singură clasă maĭ stăruitoare nu se dă: jucătoriĭ de cărţi.

Astfel, dacă în abusul tuturor plăcerilor şi în emoţiile ce strìng inima ale joculuĭ de cărţi puĭ fericirea, atuncĭ Bucureştiul e fără îndoială cel maĭ fericit din oraşele lumiĭ.»

Iată acum pentru monumentele noastre istorice. Călătorul vede crucea luĭ Şerban Cantacuzino de la Călugărenĭ.

Un grajd, unde se adăpostesc vite şi haimanale. Piciorul cruciĭ e cufundat într'un pămînt căruia cuprins condeiul nostru nu cutează a-ĭ da numele cuvenit. Va avea un hotar această profanaţie? Nădăjduim, pentru cinstea ţeriĭ.

Vă indignaţĭ? O, şi aiurea, «cinstea ţeriĭ» cere până azĭ lucrurĭ care nu se daŭ de aceĭ ce sînt chemaţĭ a se ocupa de ele maĭ mult de cît nimicurile zilnice ale politiceĭ. Pe drumul ce duce la Mitropolia din Bucu-

reștĭ, opera luĭ Constantin Basarab de la 1650 — minunată clădire mică, de a căriĭ dărîmare e vorba pentru a se face loc urîteĭ clădirĭ marĭ și scumpe a Parlamentuluĭ, — se vede o cruce prinsă în trotuar în fața haleĭ Bibescu, cruce murdărită de lipul și scrijelăturile măcelarilor neocupațĭ și a Țiganilor de stradă, crucea care însemnă locul în care a fost ucis, supt acel Constantin-Vodă Basarab, tatăl luĭ Constantin-Vodă Brîncoveanu, căzut supt loviturile Seimenilor răsculațĭ.

Pietatea națiuniĭ romîne cîrmuite de politicianĭ e în adevăr fără margenĭ!

De atuncĭ aŭ trecut cinzecĭ de anĭ. Multă vreme, cînd se cheltuiește muncă pentru a crea o conștiință. Altfel, anĭ pierduțĭ în zădar, și astfel azĭ, după încheierea lor, rămîne aceea pecete de înfierare pe care un străin o punea la 1860 pe fruntea societățiĭ stăpînitoare a Romănieĭ:

Totul e splendoare și miserie, lux neauzit și sărăcie hîdă, suprafață strălucitoare, interior conrupt!

VERIFICAT
1987